

Prijedlog za forum o lingvističkoj situaciji na područjima neoštokavskih standarda (bivšeg srpsko-hrvatskog i hrvatsko-srpskog jezika)

Kao što je poznato, jedna od posljedica raspada Jugoslavije (SFRJ) je razbijanje jezičnog jedinstva naroda s neoštokavskim standardima (u prošlosti nazivanim *srpsko-hrvatski*, *hrvatski ili srpski*, itd). Već nešto duže od petnaest godina, umjesto jedinstvenog jezika s regionalnim varijantama, međunarodna zajednica priznaje tri različita standarda, čiji se nazivi podudaraju s nazivima odgovarajućih etničkih zajednica: po abecednom redu to su *bosanski*, *hrvatski* i *srpski* (mogući je i četvrti, ukoliko se Crna Gora odvoji od Srbije).

Proces političke afirmacije tih standarda pratilo je snažno normativno zalaganje lingvističara u novonastalim državama, s ciljem ne samo opisivanja i normiranja pojedinih standarda, već i utvrđivanja (a ponekad i potenciranja) razlika u odnosu na druge standarde nasljednike bivšeg zajedničkog jezika.

Rastuća vremenska udaljenost od ratnih zbivanja u bivšoj Jugoslaviji pruža mogućnost za dublju analizu (po mogućnosti oslobođenu od rivaliteta među stranama u sukobu) procesa koji su doveli do razilaženja naroda tog područja i na jezičnom planu, upravo u vrijeme kad je Europa vlastite snage usredotočila na put k ujedinjenju.

Iz tog razloga predlažem da se laičkoj publici predstavi sučeljavanje različitih tumačenja povijesno-lingvističkih procesa koja su razradili stručnjaci različitih nacionalnosti i zapadno-europski intelektualci. Namjera je da se na taj način pridonese razumijevanju stvarnosti i uspostavi dijalog među ljudima i kulturama. Naime, iako i nije u nadležnosti znanstvene zajednice da donosi sudove, smatram da jest zadatak talijanskog slavističkog časopisa da doprinese razmišljanju o raznim aspektima stvarnosti slavenskog svijeta, posebice o nama tako bliske stvarnosti i u doba velikih promjena.

Upitnik:

1. Kako biste objasnili nestručnim čitaocima razloge i procese koji su, nakon gotovo dva stoljeća nastojanja oko jezičnog ujedinjenja, doveli do prevlasti centrifugalnih sila u južnoslavenskih naroda s neoštokavskim standardima?
2. Kako biste opisali sadašnju lingvističku i sociolingvističku situaciju u regiji od interesa?
3. Kako tumačite širom rasprostranjene normativne napore usmjerene na diferencijaciju jezičnih stvarnosti naroda koji su već stoljećima svjesni da se međusobno razumiju?
4. Kako objašnjavate pridavanje velikog značaja nazivu jezika, usprkos činjenici da drugdje u svijetu različiti narodi upotrebljavaju varijante, katkad međusobno vrlo različite, jednog zajedničkog jezika istog naziva (kao u slučaju engleskog ili španjolskog jezika)?
5. Kako smatrate da bi se međunarodna znanstvena zajednica trebala postaviti prema promijenjenoj kulturno-političkoj i sociolingvističkoj stvarnosti u državama nasljednicima bivše Jugoslavije (na primjer, treba li promijeniti nazive i programe sveučilišnih predmeta?)?

Rosanna Morabito

Snežana Kordić (Johann Wolfgang Goethe-Universität, Frankfurt am Main)

1. Da bi se moglo odgovoriti na prvo pitanje potrebno je neke pojedinosti pojasniti, pogotovo što su i u uvodnom tekstu upitnika neispravno formuliране.

Prvo, neispravno je formulirano da je do 90-ih godina to bio "jedinstveni jezik s regionalnim varijantama" jer ako ima varijante to znači da nije jedinstven - jedno drugo isključuje. Istovremeno se kaže i da je od onda nastupilo "razbijanje jezičnog jedinstva". Činjenica je, međutim, da to nikada nije bio jedinstveni jezik, nego jezik s nekoliko centara i varijanata, a takvi jezici se u lingvistici nazivaju policentrični standardni jezici. Skoro svi veći evropski jezici su policentrični jezici, i mnogi neevropski jezici su također takvog tipa, npr. engleski, njemački, francuski, španjolski, portugalski, malajski, arapski itd. (Blum 2002: 124). U lingvističkim leksikonima definira se *policentrični standardni jezik* kao "jezik s nekoliko nacionalnih standardnih varijanata, koje se doduše u pojedinim točkama međusobno razlikuju, ali ne toliko jako da bi mogle konstituirati zasebne jezike, npr. engleski (britanski, američki, australski itd. standardni engleski), njemački (njemački, austrijski, švicarski standardni njemački), portugalski (portugalski, brazilski standardni portugalski)" (Glück 2000: 472). Ili: "Policentrični jezik. Jezik s više nacionalnih 'centara', koji izgrađuju različite standardne varijante: te (prvenstveno) leksičke i fonetsko-fonološke razlike su doduše jasno izražene, ali ne opravdavaju da se govori o različitim jezicima. Primjeri su nacionalno različiti oblici engleskog ili njemačkog (njemački naspram austrijski naspram švicarski standardni njemački jezik)" (Bußmann 2002: 521-522). Međusobna razumljivost među govornicima različitih varijanata pokazuje da se radi o istom jeziku (Mattusch 1999: 74). Jednako to pokazuje i skoro potpuna podudarnost jezičnog sistema (Ammon 1995: 1-11). Isto pokazuje i treći kriterij za utvrđivanje da li se radi o jednom policentričnom jeziku: sve varijante počivaju na istoj dijalektalnoj osnovi (Cooper 1989: 139). U slučaju srpskohrvatskog počivaju sve varijante na novoštokavskoj osnovi.

Varijante policentričnih jezika najčešće se nalaze u različitim državama: do 90-ih godina srpskohrvatski je bio jedini policentrični jezik čije varijante su bile unutar iste države (Ammon 1995: 46). Nakon raspada SFRJ postao je i po tom svojstvu tipičan policentrični jezik. To sve skupa znači da se na planu (ne)jedinstvenosti jezika ništa nije promijenilo od 19. stoljeća do danas: srpskohrvatski je bio i ostao nejedinstven tj. policentričan standardni jezik, kojeg čine njegove nacionalne varijante.

Razlike između njegovih varijanata do danas nisu veće od razlika između varijanti drugih policentričnih jezika (Blum 2002, 134). Čak su manje (Thomas 2003: 314). Poznato je da su manje od razlika između američke i kanadske varijante engleskog jezika (McLennan 1996: 107), da su manje od razlika između njemačke i austrijske varijante njemačkog jezika (Pohl 1996: 219), da su "na svim sistemskim razinama manje od razlika između 'holandske' (sjevernonizozemske) i 'flamanske' (južnonizozemske) varijante nizozemskog jezika. [...] čak su i strukturne razlike između jezika bijelaca i jezika crnaca u velikim gradovima na sjeveru Amerike - a oba jezična oblika su samo podvarijante varijante *američkog engleskog* - veće od onih između hrvatskog, bosanskog/bošnjačkog i srpskog" (Gröschel 2003: 180-181). Uslijed takve neznatnosti razlika, međusobna razumljivost između varijanata srpskohrvatskog jezika čak "prevazilazi onu između standardnih varijanata engleskog, francuskog, njemačkog ili španjolskog" (Thomas 2003: 325).

Zbog toga je krivo stavljati na istu razinu razumljivosti između Hrvata i Srba s onom kakva je između Čeha i Slovaka ili Rusa i Ukrajinaca (*ibidem*: 314). Ta razlika u međusobnoj razumljivosti ne čudi jer, nasuprot varijantama srpskohrvatskog jezika koje imaju istu dijalektalnu štokavsku osnovu, češki naspram slovačkog ili ruski naspram ukrajinskog ili bugarski naspram makedonskog ima različitu dijalektalnu osnovu (Cooper 1989: 139).

U prvom pitanju upitnika neispravno se kaže da su stalno bila "nastojanja oko jezičnog ujedinjenja". Ta formulacija znači da se nastojalo ukinuti policentričnost jezika i preći na monocentričnost. Međutim, na tome se nije radilo: čitavo 20. stoljeće varijante su nesmetano

supostojale jedna pored druge, dva glavna centra kodifikacije Zagreb i Beograd su kodificirali svoje varijante, njihova kodifikacijska djela su izlazila pisana na nacionalnim varijantama, usmeni i pisani mediji (novine, radio, televizija) kao i udžbenici bili su na različitim varijantama. Novosadskim dogovorom je 1954. čak i formalno potvrđena ravnopravnost hrvatske i srpske varijante (Greenberg 1996: 398, 415), ijekavice i ekavice, latinice i ćirilice, dvaju glavnih standardoloških središta (Zagreba i Beograda), poštivanje originalnih tekstova pisaca, zatim da izradu pravopisa, rječnika i dr. ravnopravno oblikuju sveučilište u Zagrebu, Beogradu i Sarajevu, akademija u Zagrebu i u Beogradu, Matica hrvatska i Matica srpska te da se njihovi zajednički nacrti podnose na diskusiju društvima književnika, novinara, prosvjetnih i drugih javnih radnika. I kodifikacijska djela, pravopis i rječnik, koja su nastala kao rezultat Novosadskog dogovora potvrđuju da se i u praksi to sprovođilo: izišla su istovremeno u dvije ravnopravne verzije od kojih je jedna objavljena na jednoj varijanti i latinici u Zagrebu, a druga na drugoj varijanti i ćirilici u Novom Sadu. U njihovoj izradi su ravnopravno sudjelovali predstavnici različitih varijanti.

Objašnjenje zašto je od 90-ih godina došlo do toga da nacije koje govore varijante srpskohrvatskog jezika tvrde da govore različitim jezikom vrlo je jednostavno: krenulo se u pravljenje samostalnih država s netočnim stavom da nijedna nacija u svijetu ne može postojati niti imati samostalnu državu ako nema jezik različit od svih drugih nacija. Budući da neispravno smatraju da je jezik baza koja legitimira postojanje nacije i države, uvjeravaju sebe i druge da govore različitim jezicima kako bi dobili pravo na različite države. Takvo shvaćanje počiva na romantičarskom stavu iz 19. stoljeća. Jedan od razloga zašto se u toj sredini do danas poistovjećuju nacija i jezik je taj što je tamo gotovo pola 20. stoljeća vladao socijalistički sistem, koji se pozivao na misao Karla Marxa, a Marx je jezik smatrao jednim od kriterija za naciju (što kritički navodi Pfaff 1994: 51-52). U znanosti je taj pristup odavno odbačen jer stvarnost pokazuje da niz nacija postoji i ima nezavisne države iako govore istim jezikom kao i neke druge nacije u drugim državama, npr. američka nacija, austrijska nacija, švicarska, kanadska itd. Budući da u novim državama na Balkanu dominira i dalje neznanstveno shvaćanje 'jedan narod – jedan jezik – jedna država', te države i nakon svog formiranja nastavljaju inzistirati na tvrdnji da se radi o različitim jezicima jer se plaše da bi svijest o istosti jezika mogla utjecati u smjeru ponovnog ujedinjavanja država, a ujedinjavanjem bi današnje nacionalne političke elite u određenoj mjeri izgubile vlast koju imaju. Te elite zaboravljaju da istost jezika ne ugrožava postojanje zasebnih nacionalnih država, kako pokazuju primjeri brojnih država u svijetu koje govore nacionalne varijante policentričnog jezika.

2. I lingvistika i sociolingvistika pokazuju da je srpskohrvatski danas kao i prije policentrični standardni jezik. Sva tri u odgovoru na prvo pitanje već navedena kriterija – međusobna razumljivost, sistemskolingvistička podudarnost, zajednička dijalektalna osnova (štokavska) standardnog jezika – pokazuju da se radi o jednom policentričnom jeziku.

Policentrični standardni jezik je sociolingvistički pojam, pa se stoga i sociolingvistički radi o jednom jeziku. Taj pojam pored lingvističkih datosti uzima u obzir i sociološke datosti da se jezik govori u različitim nacijama i u različitim državama.

Pojedini balkanski filolozi žele kao sociolingvistički kriterij predstaviti i politiku. Međutim, sociolingvistika se ne ravna prema politici, što se vidi već i iz definicije sociolingvistike jer ona ne sadrži političku komponentu, usp. definiciju sociolingvistike: "Poddisciplina lingvistike koja se bavi uzajamnim odnosima između društvene strukture i jezične strukture, a zadatak joj je pokazati sistematsku povezanost jezične i socijalne strukture te utvrditi uzročne odnose u jednom ili u drugom smjeru. Sociolingvistika je interdisciplinarni projekt sociologa, lingvista,

psihologa i antropologa koji konstituira jedan zajednički predmet proučavanja” (Lewandowski 1990: 979-983).

Balkanski filolozi žele i ustave predstaviti kao sociolingvistički kriterij tvrdeći da se umjesto o srpskohrvatskom mora govoriti o nekoliko jezika zato što ustavi novonastalih država proglašavaju hrvatski, srpski i bosanski službenim jezicima s pravno fiksiranim imenima. Međutim, sociolingvistička utemeljenost “za zahtijevanje statusa zasebnog ‘jezika’ ne može se dobiti samom činjenicom proglašavanja službenog jezika i pravnim fiksiranjem politički poželjnog imena (i obrnuto, ne može nestati administrativnim mijenjanjem statusa idioma i njegovim preimenovanjem)” (Gröschel 2003: 177). Jer proglašavanje nekog idioma službenim jezikom i tip njegovog imenovanja nisu ni lingvističkog ni sociolingvističkog karaktera, nego izvanlingvističkog (*ibidem*: 149): “Kod izbora službenih jezika i njihovog imenovanja rukovode se grane prava koje su za to zadužene isključivo prema smjernicama politike odnosno dotičnih vladajućih elita u državi. Stoga nema nikakvog opravdanja kod opisivanja postjugoslavenskih jezičnih odnosa navoditi proglašenost službenim jezikom i administrativno fiksiran oblik imena kao navodno ‘sociolingvistička obilježja’ u korist jezičnopartikularističke argumentacije kod srpskohrvatskog jezika”. Gröschel (2003: 151-159) navodi primjere ustava iz 21 evropske i izvanevropske države kada ustavi imenuju jezik na jedan način, a (socio)lingvistika na drugi zato što ustavne odredbe o jeziku nisu znanstveno utemeljene. Takvi primjeri dokazuju nezavisnost (socio)lingvistike od politike.

Najava upitnika sadrži tvrdnju da “međunarodna zajednica priznaje tri različita standarda”, a ta tvrdnja je problematična jer takvo ‘legaliziranje’ ili ‘međunarodno priznavanje’ “ne postoji u pravima naroda. Objekti internacionalnog priznavanja su samo države” (*ibidem*: 177). U najavi upitnika se i neosnovano poistovjećuje država i jezik kad se kaže “mogući je i četvrti, ukoliko se Crna Gora odvoji od Srbije”.

Sociolingvistika dokazuje da se i danas kod srpskohrvatskog radi o jednom jeziku: “a) Bez obzira na pokušaje kroatiziranja odnosno ‘turkiziranja’ od strane jezičnopartikularističkih lingvista u Hrvatskoj i među bosanskim Muslimanima (čiju trajnu prihvaćenost od strane mase govornika u obje regije tek treba pričekati) idiomi Hrvata, Bošnjaka i Srba (i naravno Crnogoraca) su kao i prije uzajamno razumljivi (i to statistički u daleko većoj mjeri nego što je to slučaj između blisko srodnih jezika). Ta uzajamna razumljivost [...] je sociolingvistički korelat strukturnoj sličnosti utvrđenoj u sistemskoj lingvistici i argument za to da i dalje postoji jedan srpskohrvatski jezik. b) Najjači sociolingvistički dokaz protiv shvaćanja da se kod hrvatskog, bosanskog/bošnjačkog i srpskog radi o tri zasebna ‘jezika’ sastoji se u jednom argumentu koji – začudo – u obimnoj literaturi o jezičnoj šizmi oko srpskohrvatskog dosad nigdje nije bio tematiziran. Radi se o nepostojanju bilingvizma između grupa govornika navedenih triju idioma (odnosno četiriju s crnogorskim). Začudujuća činjenica da taj kut gledanja nije sistematski razmatran može se možda objasniti upravo banalnošću stanja stvari. Na kraju krajeva općepoznata istina je: gdje nema dvojezičnosti, nemamo posla s dva jezika” (*ibidem*: 182-183).

Stoga je neispravno u uvodu upitnika pozivati se na “nasljednike bivšeg zajedničkog jezika” jer tom formulacijom se kaže da danas ne postoji zajednički jezik, nego nekoliko različitih standardnih jezika, premda lingvistika i sociolingvistika dokazuju da se i dalje radi o jednom jeziku koji se kao i drugi policentrični standardni jezici sastoji od svojih nacionalnih standardnih varijanti.

3. Kao što je već u odgovoru na prvo pitanje rečeno, razlog normativnih napora za pravljenjem jezičnih razlika je pogrešno shvaćanje da nacije i države mogu postojati samo ako

imaju različite jezike. Zato nacionalno angažirani balkanski filolozi žele napraviti različite jezike kako bi opravdali i osigurali za budućnost postojanje različitih nacija i različitih država.

Razlike ne pravi narod, nego nacionalistička intelektualna elita. Taj jezični inženjering posebno je izražen u Hrvatskoj. Nosioci toga su lingvisti (Czerwiński 2005: 256), iako je pravljenje razlika nespojivo s lingvističkom znanstvenom etikom (Gröschel 2001: 183). Lingvisti prave umjetne razlike jer imaju niz prednosti od takve svoje djelatnosti. Kao prvo, jezično cenzuriranje (koje se odvija pod imenom 'lektoriranje') je dobro plaćen posao i predstavlja dodatni izvor zarade npr. za profesore kroatistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, u Institutu za hrvatski jezik, na Hrvatskim studijama. Kao drugo, jako ih se cijeni u javnosti jer se predstavljaju kao jedini koji znaju 'ispravnu' verziju jezika. U medijima je njihovo mišljenje traženo, oni pišu kolumne u novinama, nastupaju na televiziji i na radiju. Treće, ministarstvo financira njihove projekte, knjige, putovanja, nova radna mjesta jer su u ministarstvu uvjereni da je različitost jezika od životne važnosti za opstanak države.

U javnim nastupima u Hrvatskoj je pritisak da se upotrebljavaju nove riječi velik jer "je pomoću političkog i medijskog diskursa stvoren takav ambijent u kojem se upotreba 'dobrog' i 'čistog' hrvatskog povezivala s izražavanjem lojalnosti hrvatskoj državi, a 'pogrešna' jezična upotreba žigosala kao izdaja" (Busch/Kelly-Holmes 2004: 9). Usprkos takvom pritisku, istraživanja pokazuju da u narodu postoji "znatan otpor prema promjeni. [...] Kod većine govornika je upotreba tih 'novih' riječi ograničena na situacije kada osjećaju da se one očekuju ili zahtijevaju" (Busch 2004: 210). Te riječi su "jezik koji se koristi za dokazivanje čistog hrvatstva govornika. Ali to je i jezik koji je jako udaljen od onog jezika koji koristi većina Hrvata" (Bellamy 2003: 146). Dio naroda je svjestan da nove riječi nisu povezane s demokracijom i slobodom, nego s nacionalizmom i nametanjem, npr. "mnogi stanovnici Istre poistovjećuju hrvatski standard, pogotovo novohrvatski standard, s centralističkom i nacionalističkom politikom" (Busch 2004: 209). Ne samo narod, nego i pojedini "mediji koji se nisu osjećali vezanima za nacionalistički projekt razlikovali su se i po svojoj jezičnoj praksi" (*ibidem*: 228), npr. "satirički tjednik Feral Tribune redovito je oštro kritizirao jezični purizam" (*ibidem*: 208). Czerwiński (2005: 257) utvrđuje da je nacionalni radikalizam pojedinog medija točno proporcionalan s radikalnom realizacijom jezične politike.

Ne može se tvrditi da je cenzura javnog jezika znatnije utjecala na svakodnevni rječnik običnih ljudi: "Do kojeg stupnja jezična reforma koju sprovodi obrazovni sistem i javna sfera stvarno utječe na jezičnu upotrebu u raznim situacijama i u različitim podgrupama, ostaje otvoreno pitanje" (Busch, Kelly-Holmes 2004: 9). Poznato je "da se govoreni jezik kod većine Hrvata nije izmijenio" (Bellamy 2003: 142). Usprkos jezičnoj cenzuri koja vlada u hrvatskim medijima od početka 90-ih godina, istraživanja jezika hrvatskih medija u razdoblju od 1985. do 1997. pokazuju da se i "u stvarnoj upotrebi jezika u medijima, ako se izuzme administrativna terminologija, promijenilo relativno malo toga" (Busch 2004: 227). Takav "zaključak da su jezične promjene u medijskoj svakodnevici između 1985. i 1996./97. bile relativno male pokazuje kako je diskursna razina, javno i pomoću medija vođena diskusija o razgraničavanju i novom standardnom jeziku, doduše bila efektivna na simboličkoj razini, ali da mijenjanje jezika u medijima, čak i u doba institucionalno podupiranog jezičnog purizma, sporo ide" (*ibidem*: 209).

4. Kod naziva jezika potrebno je razlikovati između naziva u narodu i naziva u znanosti o jeziku: "narod smije nazivati svoj jezik kako god hoće, ali lingvistika ne smije bez preispitivanja preuzeti takvo imenovanje" (Gröschel 2001: 175). Budući da se kod srpskohrvatskog radi o jednome jeziku, imena *hrvatski*, *srpski*, *bosanski jezik* nisu za lingvistiku prihvatljiva jer "sva tri

imena trenutno označavaju jedno te isto, a budući da različita imena sugeriraju različitost, iz toga proizlaze problemi” (Raecke 1996: 22).

Nacionalni filolozi inzistiraju na jednodijelnoj oznaci jezika jer, kao što je već rečeno u odgovoru na prvo i na treće pitanje, neispravno poistovjećuju naciju s jezikom, pa misle da se jezik mora nazivati po naciji i da se mora raditi o različitim jezicima zato što se radi o različitim nacijama. “Na balkanskom prostoru se ‘jezik’ često koristi kao sinonim za ‘narod’, iako znanstvenici dobro znaju da to nije isto” (Richter Malabotta 2004: 81).

Budući da je naziv *srpskohrvatski jezik* i danas najuobičajeniji u lingvistici u svijetu (Herrity 2001: 422; Blum 2002, V), nije opravdana formulacija u najavi upitnika kojom se taj naziv smješta u prošlost: “u prošlosti nazivanim srpsko-hrvatski”. Dvodijelni naziv jezika kaže da je to jedan jezik, a odmah se iz naziva vidi i koje područje taj jezik pokriva jer su imenovani krajnji dijelovi tog područja. Prema dvodijelnom modelu imenovanja prostor između krajnjih dijelova uključen je u isti jezik (u slučaju srpskohrvatskog to su BiH i Crna Gora) pa naziv nije potrebno dodatno produžavati stavljanjem i treće i četvrte komponente u njega. Naziv *indoevropski* stvoren je također prema tom modelu imenovanja jer *indoevropski* obuhvaća npr. i perzijski i armenski jezik, a oni nisu ni indijski ni evropski jezici, nego se govore na prostoru između Indije i Evrope. Redoslijed komponenata u složenici *srpskohrvatski* Hrvatima ne treba smetati jer su njena oba “sastavna dijela logički ravnopravna” (Gröschel 2001: 162).

5. Kao što odgovor na drugo pitanje pokazuje, sociolingvistički status jezika se nije promijenio: radi se o jednom policentričnom standardnom jeziku. Odgovor na drugo pitanje također pokazuje da je (socio)lingvistika nezavisna od politike jer (socio)lingvisti su znanstvenici o jeziku, a političari su laici u tim pitanjima. Zadatak međunarodne znanstvene zajednice nije da potvrđuje i prenosi laička shvaćanja, nego da zastupa znanstveno utemeljene spoznaje, i u publikacijama i u nastavi. Međunarodna znanstvena zajednica podsjeća na “ulogu lingvistike kao nečeg odvojenog od vladajuće političke sile” (Busch, Kelly-Holmes 2004: 54). Lingvistika je “objektivna znanost” (*ibidem*) i stoga nezavisna od politike i njenih odredbi. Lingvistika treba ukazivati na zastranjenosti politike na jezičnom planu nastale zbog nacionalističkih ciljeva: “Zar ne bi lingvistika kao disciplina ili lingvisti kao njeni predstavnici trebali preuzeti određenu odgovornost i reći političarima da njihove političke odluke ili njihova jezična politika mogu imati takve i takve posljedice na području obrazovanja, na području medija, na području kulturne politike itd.?” (*ibidem*: 55). Tako kod naziva hrvatski, srpski, bosanski jezik, koje nacionalistička politika stavlja u ustave, “jedna od uloga koju bi lingvisti mogli imati je da istaknu kontradikcije koje stoje iza tih naziva” (*ibidem*).

Gröschel (2003: 184-185) je svjestan da “u dogledno vrijeme se ne može računati s time da će službeno fiksirani nazivi *hrvatski jezik* i *srpski jezik* nestati iz postjugoslavenskih ustava. To ne treba iritirati stranu slavistiku, među ostalima ni njemačku, kojoj se još uvijek pripisuje neka vrsta vodeće funkcije. Zamijeniti ime *srpskohrvatski jezik* značilo bi kapitulaciju pred političkim pritiscima iz zemalja nasljednica Jugoslavije”. Uzimajući za primjer situaciju s njemačkim jezikom u Austriji i Švicarskoj, nastavlja: “Kad bi – iz bilo kakvih razloga – političke vođe tih zemalja [Austrije i Švicarske] odlučile svoj službeni jezik ubuduće nazivati *austrijski* i *švicarski* [...], to bi lingvistička germanistika primila do znanja samo slegnuvši ramenima, a ne bi zbog toga odbacila svoju koncepciju varijanata standardnog njemačkog jezika”. Austrijski lingvist H.-D. Pohl (1997: 69) potvrđuje da isto vrijedi i za slavistiku: “Srpskohrvatski jezik – tog lingvističkog termina će se čovjek morati držati ako ne namjerava svirati u nacionalističkom orkestru Srba i Hrvata – je ne samo *policentričan* (današnji centri Zagreb, Sarajevo i Beograd) nego i *poliarealan*”. Naziv *srpskohrvatski jezik* ima “dugu tradiciju u slavistici – kreirao ga je Jakob

Grimm, proširio Slovenac Jernej Kopitar u prvoj polovini 19. stoljeća, davno prije nastanka Jugoslavije – on dakle nije dužan nužno nestati činom raspada te države” (Thomas 2003: 319).

Pojedinim inozemnim slavistima može se preuzimanje naziva jezika iz ustava novonastalih država učiniti privlačnim: tako se dobije više različitih naziva koji sugeriraju da se radi o više različitih jezika. To je privlačno zato što se na taj način predstavljaju u svojoj sredini, npr. pred rektoratom, pred nekim drugim neupućenim slavistima itd., kao znalci većeg broja slavenskih jezika od onog kojim doista vladaju. Takvo lažno predstavljanje može biti spojeno s postavljanjem određenih zahtjeva pred rektorat da u skladu s većim brojem jezika dodijeli i odgovarajuću financijsku potporu Katedri koja ih pokriva. Nadalje, odbacivanje naziva srpsko-hrvatski privlačno je i zato što takvim postupkom prestaju biti napadani od strane balkanskih filologa, i postaju rado viđen gost, traženi suradnik u njihovim časopisima i zbornicima, ministarstva novonastalih država financiraju njihovim studentima stipendije za ljetne tečajeve u jezičnim školama na Jadranu itd. Čak im pojedina ministarstva, npr. hrvatska, nude financiranje profesorskog mjesta, što u vrijeme masovnog ukidanja slavističkih profesorskih mjesta na zapadu zvuči primamljivo.

Međutim, ne treba zaboraviti da javnost od lingvista očekuje znanstvenost i objektivnost: “Lingvisti su, tako volimo misliti, znanstvenici – objektivni promatrači jezika koji mogu sebe odvojiti od ideologija prihvaćenih u društvu oko njih. Ali ta razvedravajuća misao je sigurno netočna: sasvim je jasno da lingvisti mogu biti, i često jesu, zahvaćeni ideološkim pozicijama koje mogu jako utjecati na njihovu interpretaciju rezultata istraživanja” (Milroy 2005: 325). Filolozi u novonastalim državama zastupaju nacionalističke ideološke pozicije, a do nekritičkog preuzimanja tih pozicija može doći kod onih filologa u inozemstvu koji “pretpostavljaju da nacionalni filolozi, koji se izjašnjavaju kao izvorni govornici, posjeduju na neki način prirodno uvijek veću kompetenciju kod prosuđivanja ‘vlastite’ jezične problematike. Takvoj procjeni može se suprotstaviti nalaz ruskog sociolingvista Vachtina (2002: 247), koji konstatira da upravo u sociolingvističkim kontekstima lingvisti koji prosuđuju status svog vlastitog materinskog jezika često pokazuju veću podložnost emocijama prema predmetu svog istraživanja, a posljedica toga je veći stupanj politiziranosti njihovih izjava” (Gröschel 2003: 137). Oni inozemni slavisti koji nekritički preuzimaju gube dragocjeni “‘pogled izvana’ koji nije iskrivljen nacionalizmom” (Steltner 2003: 26).

U slučaju srpskohrvatskog se današnja ispolitiziranost i aktivnosti koje ona uzrokuje definiraju u lingvističkom leksikonu kao: “*Jezični šovinizam* Šovinizam je ekstremni nacionalizam, a jezični šovinizam je sukladno tome ekstremno cijenjenje jezika vlastite grupe uz istovremeno ekstremno preziranje drugih jezika neke regije ili nekog državnog područja. Jezični šovinizam je često dio takozvane etnogeneze odnosno ‘nacionalnog preporoda’ [...] i često se pojavljuje zajedno s politički agresivnim borbama za promjenom statusa kontaktnih jezika i s purističkim nastojanjima. Aktualni primjeri jezičnog šovinizma su nastojanja da se srpskohrvatski jezik podijeli na dva jezika, na hrvatski i na srpski.” (Glück 2000: 652).

Popis citirane literature:

- Ammon 1995: U. Ammon, *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz: das Problem der nationalen Varietäten*, Berlin - New York 1995.
- Bellamy 2003: A.J. Bellamy, *The formation of Croatian national identity*, Manchester - New York 2003.

- Blum 2002: D. Blum, *Sprache und Politik*, Heidelberg 2002.
- Busch 2004: B. Busch, *Sprachen im Disput*, Klagenfurt 2004.
- Busch, Kelly-Holmes 2004: B. Busch, H. Kelly-Holmes (ur.), *Language, Discourse and Borders in the Yugoslav Successor States*, Clevedon 2004.
- Bußmann 2002: H. Bußmann (ur.), *Lexikon der Sprachwissenschaft*, Stuttgart 2002.
- Cooper 1989: R.L. Cooper, *Language planning and social change*, Cambridge 1989.
- Czerwiński 2005: M. Czerwiński, *Język - ideologia - naród. Polityka językowa w Chorwacji a język mediów*, Kraków 2005.
- Glück 2000: H. Glück (ur.), *Metzler Lexikon Sprache*, Stuttgart 2000.
- Greenberg 1996: R. Greenberg, *The Politics of Dialects Among Serbs, Croats, and Muslims in the Former Yugoslavia*, "East European Politics and Societies", X, 1996, 3, str. 393-415.
- Gröschel 2001: B. Gröschel, *Bosnisch oder Bosniakisch? Zur glottonymischen, sprachpolitischen und sprachenrechtlichen Fragmentierung des Serbokroatischen*, u: U.H. Waßner (ur.), *Lingua et linguae. Festschrift für Clemens-Peter Herbermann zum 60. Geburtstag*, Aachen 2001, str. 159-188.
- Gröschel 2003: B. Gröschel, *Postjugoslawische Amtssprachenregelungen - Soziolinguistische Argumente gegen die Einheitlichkeit des Serbokroatischen?*, "Srpski jezik" VIII, 2003, 1-2, str. 135-196.
- Herrity 2001: P. Herrity, *Serbo-Croat*, u: G. Price (ur.), *Encyclopedia of the languages of Europe*, Oxford 2001, str. 422-430.
- Lewandowski 1990: T. Lewandowski, *Linguistisches Wörterbuch*, Heidelberg - Wiesbaden 1990.
- Mattusch 1999: H.-J. Mattusch, *Vielsprachigkeit: Fluch oder Segen für die Menschheit?*, Frankfurt am Main 1999.
- McLennan 1996: S. McLennan, *Sociolinguistic Analysis of 'Serbo-Croatian'*, "Calgary Working Papers in Linguistics", XVIII, 1996, str. 103-109.
- Milroy 2005: J. Milroy, *Some effects of purist ideologies on historical descriptions of English*, u: N. Langer, W. Davies (ur.), *Linguistic purism in the Germanic languages*, Berlin 2005, str. 324-342.
- Pfaff 1994: W. Pfaff, *Die Furien des Nationalismus*, Frankfurt am Main 1994.
- Pohl 1996: H.-D. Pohl, *Serbokroatisch - Rückblick und Ausblick*, u: I. Ohnheiser (ur.), *Wechselbeziehungen zwischen slawischen Sprachen, Literaturen und Kulturen in Vergangenheit und Gegenwart*, Innsbruck 1996, str. 205-219.
- Pohl 1997: H.-D. Pohl, *Gedanken zum Österreichischen Deutsch (als Teil der 'pluriarealen' deutschen Sprache)*, u: R. Muhr, R. Schrodt (ur.), *Österreichisches Deutsch und andere nationale Varietäten plurizentrischer Sprachen in Europa. Empirische Analysen*, Wien 1997, str. 67-87.
- Raecke 1996: J. Raecke, *Zum Problem einer 'bosnischen Sprache'*, "Bulletin der deutschen Slavistik", II, 1996, str. 19-22.

-
- Richter Malabotta 2004: M. Richter Malabotta, *Semantics of War in Former Yugoslavia*, u: B. Busch, H. Kelly-Holmes (ur.), *Language, Discourse and Borders in the Yugoslav Successor States*, Clevedon 2004, str. 78-87.
- Steltner 2003: U. Steltner, *Mindestanforderungen der Slavistik im Rahmen eines Kurzstudienganges (B.A.)*, "Bulletin der deutschen Slavistik", IX, 2003, str. 25-26.
- Thomas 2003: P.-L. Thomas, *Le serbo-croate (bosniaque, croate, monténégrin, serbe): de l'étude d'une langue à l'identité des langues*, "Revue des études slaves" LXXXIV, 2003, 2-3, str. 311-325.